

5. Черкашина Т. Мемуарно-автобіографічна проза ХХ століття: українська візія : [монографія] / за наук. ред. О.А. Галича. Харків : Факт, 2014. 380 с.

6. Щоденник. *Літературознавчий словник-довідник* / упоряд. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. Київ : ВЦ «Академія», 1997. 752 с.

7. Głowiński M. Powieść a dziennik intymny w tegoż : *Prace wybrane*. Kraków, 1997. T. 2: *Narracje literackie i nieliterackie*. Pp. 65–84.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-664-5-7>

THE MAIN MOTIVES OF THE L. PERVOMAYSKY'S NOVEL “WILD HONEY”

ОСНОВНІ МОТИВИ РОМАНУ «ДИКИЙ МЕД» ЛЕОНІДА ПЕРВОМАЙСЬКОГО

Holovko L. H.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department
of History of Ukrainian Literature,
V. N. Karazin Kharkiv
National University
Kharkiv, Ukraine*

Головко Л. Г.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри історії української
літератури,
Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Kreminska I. M.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of History of Ukrainian Literature,
V. N. Karazin Kharkiv
National University
Kharkiv, Ukraine*

Кремінська І. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри історії української
літератури,
Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Роман Л. Первомайського «Дикий мед» (1963), присвячений зображенню подій Другої світової війни, належить до періоду соц-реалізму. Разом із тим твору властива ускладнена художня форма, переважно нехарактерна для поезики цього стилю. В. Агеева пише, що визначальною в цьому літературному тексті є наявність ліричного й епічного начал, «здебільшого перевага вираження над зображенням, інтелектуальна й емоційна насиченість, гострота постановки важливих філософських, етичних проблем часу» [1, с. 211].

Письменник моделює поведінку людини в різноманітних кризових ситуаціях і акцентує увагу на нюансуванні її внутрішнього світу, порушуючи в аналізованому романі морально-етичні й філософські проблеми, наприклад, почуття страху, приреченості, вибору, відповідальності тощо. Внутрішнє життя головних персонажів показано динамічним, порівняно із сюжетно-подієвим рівнем тексту, що обумовлює його насиченість ліричними мотивами. Історія воєнної фотокореспондентки Варвари Княжич розгортається за допомогою асоціацій, деталей, що повертають її в простір пам'яті, наповнений різним досвідом, у якому є зустрічі й прощання, зради й покарання, місця болю й щастя, хаосу, руйнації й любові. Так фокусування героїні на образах природного й речового світу (ведмедиця Біла Мамаша з дитинчатами на півночі й на старенькому домашньому килимку, голуб, «голос зозулі», «ластовиння на шії», дощ тощо) у пліні свідомості не випадкове: саме вони стають відправними точками її рефлексій-спогадів. Увага до концепту пам'яті є мистецькою формою ревізії травматичного досвіду. В. Іванисенко [2] відзначає властиву роману сповідальність, що пов'язується з головними персонажами – Варварою і поетом, кореспондентом Павлом Берестовським, автором записок і персоналізованим оповідачем. Наратив пам'яті (меморіальна функція), у якому поєднується колективний досвід і особисте сприйняття, оприявнює відмінності між цінностями сучасників і учасників воєнних подій.

У заголовку твору «Дикий мед» наголошено на поєднанні гіркоти й солодкості як втіленні амбівалентності буття людини. Не дарма смерть чоловіка Саші обертається для неї відчуттям «...безповоротної, безнадійної втрати», «постійної гіркоти» [3, с. 49]. Мотив гіркоти, що пов'язується із заголовковим образом, набуває психологічної семантики, уявляючи багатогранність внутрішнього життя особи [4, с. 92–93], наприклад, «гірку тривогу» [3, с. 369], «гірке й витверезуюче здивування» [3, с. 306], «гірких і бажаних слів» [3, с. 492] тощо.

Л. Первомайський, незважаючи на ідеалізацію, героїзацію й схематизм певних персонажів, патетику у висвітленні теми війни, за допомогою психологізму, ліризму, екзистенційної тональності індивідуалізує їх, показуючи неповторність світосприйняття особи. Натомість обмеженість образів-типів соціальною роллю, наприклад, Сербін, Уповайченков, Пасеків та ін., зумовлює їхню передбачувану поведінкову модель. У досліджуваному романі мотив кохання має характеровірну функцію: показ різних історій почуття уявляє моральне обличчя персонажа, його істинну сутність (Варвара – Саша – Лажечников, Катерина Ксаверівна – Савичев – Костецький, Володя – Тоня, Оля Ненашко – лікар Ковальчук – дружина, Берестовський – Аня – Пасеків

та ін.); а також ідеологічну, що окреслює суперечність права на почуття під час війни (Варвара і Лажечников). Кохання знакує для Варвари як спокій, «неминуче щастя» [3, с. 430], вищий сенс існування, так і страх перед майбутнім і можливою втратою. Типова ситуація любовного трикутника розв'язується по-різному в стосунках персонажів, що акцентує на неповторності кожної особистості.

Зміст «сучасної балади» відображає звернення Л. Первомайського до принципів ліричної композиції: так після Розділу четвертого розташована «Остання строфа», де містяться філософські роздуми про щастя, любов, мир, майбутнє, яке для Варвари втілює онука Саша. Письменник у творі використовує композиційний прийом повтору, зокрема, епізоди зі смертельно хворим і пораненим Костецьким на трубіжських болотах, що відтерміновані в часі й розташовані з порушенням хронології подій, зустрічі із Сербіним (сцена арешту чоловіка Варвари в 1937 році й несподівана розмова з майором у 1943 році) тощо. Подекуди автор уводить мотиви, що увиразнюють сюжетну ситуацію: незахищеність фотокореспондентки під час виконання завдання зі знімкування «тигра» паралелізується до спогадів шофера Васькова про беззахисне лоша, яке заблукало мінним полем.

Семантичним вузлом ідеологічного мотивного комплексу є мілітарний міф, що доповнюється зверненням до подій 1937 року (несправедливий арешт чоловіка, утеча з дому), чим прозаїк руйнує ілюзію щасливого довоєнного життя суспільства. Важливі з погляду соцканону мотиви героїзму, жертвності, подвигу, випробування, обов'язку, стійкості, братерства народів, самозречення оприянюються на сюжетному й вербальному рівнях. Центральний мотив роману «Дикий мед» – це боротьба проти ворога, насамперед внутрішнього, хаосу (опозиції «свій – чужий», «живий – мертвий», «добро – зло», «світло – темрява»), що зумовлює онтологічну проблематику твору й віддзеркалює поляризацію суспільства під впливом війни. Загалом для соціалістичної міфосистеми цей аспект є константним, що виявляється в низці текстів про революцію, «громадянську», «вітчизняну» й «холодну» війни, боротьбу з «куркулями», релігією, за індустріалізацію тощо, формуючи образ переможної держави, радянського народу-захисника. Така мотивіка зумовлює своєрідність концепції персонажа, що позначена й акцентуацією на пріоритеті колективу, наприклад, приналежність до «бойового колективу» й важливість його виховного значення. Водночас завдяки психологізму, показу різноманіття поведінкових моделей, наративу, у якому переплітаються різні погляди на світ від першої й третьої особи, утверджується ідея неповторності індивіда.

У літературознавстві усталеною є думка, що соцреалізм звертається до художніх засобів різних мистецьких стилів, зокрема

й неоміфологізму. Ідеологічній площині твору властива інтертекстуальність, що реалізується на рівні алюзій, мотивів, хронотопу, персонажної системи, у якій наявне апелювання до архетипів героя (воїни), батька в образах генералів Костецького, Савичева, політруків і сакралізованих радянською системою державних керманічів (Ленін, Сталін). Це, своєю чергою, зумовлює показ закритої моделі тоталітарного суспільства. Натомість міфологеми матері, землі асоціюються з Варварою Княжич (скульптура «Щаслива жінка» зятя Севи). Міфомотиви стихій (води, повітря, вогню, астральна символіка), ініціації (набуття бойового досвіду) експлікуються в структурі художнього простору, насиченого описами природи, за допомогою яких втілюється емоційний світ персонажів. Автор, звертаючись до зображення динаміки стихій, їхньої метафоризації, демонструє руйнівний вплив війни: «...небо, яке стогнало й вило од болю, падало й знову вставало...» [3, с. 408]. Простір унаслідок бойових дій деформується й зіставляється із «залізним пеклом» [3, с. 204]; образи вогню, грози, звуки битви, зброї створюють аудіальну картину хаосу. Із топосом дороги корелює мотив пошуку гармонії героїнею, долю котрої понівечено соціальними катаклізмами. Пересування фотокореспондентки пов'язані з низкою випробувань, що супроводжуються її роздумами про минуле, винних в арештах і відповідальних за злочини (мотиви сну, забуття, крил).

Отже, у романі «Дикий мед» поєднуються ідеологічні, ліричні, неоміфологічні, онтологічні мотиви, що властиві для повоєнного соцканону. Топос дороги є структуротвірним, що переплітається з мотивами втечі, лету, межі, вибору, випробування. Бачення Л. Первомайським константних у культурі образів дому, матері, землі й миру, мотивних комплексів, прозове втілення мілітарного міфу постсталінської доби перебувають ще під впливом соцреалізму з властивою йому ідеологізацією, зокрема радянської моделі пам'яті. Разом із тим увага наратора на фіксуванні унікальності існування людини, його крихкості, посилена реаліями війни, дисонувала з попереднім етапом соцреалістичної моделі українського культури [5, с. 348] й унаявнювала повноту буття.

Література:

1. Агеева В. П. Пам'ять подвигу (Українська воєнна проза 60–80-х років) / АН УРСР, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка; відп. ред. Л. М. Новиченко, ред. В. І. Горбик. Київ : Наук. думка, 1989. 269, [1] с.

2. Іванисенко В. П. Уроки творчого життя. *Первомайський Л. С. Твори в семи томах*. Київ : Дніпро, 1968. Т. 1: Поезії / упоряд. С. Е. Пархомовського; вст. ст. д-ра філол. наук В. П. Іванисенка ; ред.

кол. : С. О. Голованівський, І. Ф. Драч (голова), М. Г. Жулинський та ін.; ред. тому І. Ф. Драч. С. 5–44.

3. Первомайський Л. Дикий мед. Сучасна балада. Київ : Дніпро, 1966. 511 с.

4. Тарнашинська Л. Сюжет Доби: дискурс шістдесятництва в українській літературі ХХ століття. Київ : Академперіодика, 2013. 678 с., 4 с. іл.

5. Хархун В. П. Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, модифікації: монографія. Ніжин : ТОВ «Гідромакс», 2009. 508 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-664-5-8>

THE INITIAL DRAMATIC WORKS OF MAMMAD SAID ORDUBADI

ПЕРШІ ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ МАММЕДА САЇДА ОРДУБАДІ

Ibrahimli S. G.

PhD student

*Institute of Literature named
after Nizami Ganjavi of the National
Academy of Sciences of Azerbaijan
Baku, Azerbaijan*

Ібрагімлі С. Г.

здобувач ступеня PhD

*Інститут літератури
імені Нізамі Гянджеві Національної
академії наук Азербайджану
м. Баку, Азербайджан*

Mammad Said Ordubadi, primarily recognized in Azerbaijani literature as the founder of the historical novel genre, is also the author of several magnificent dramatic works. However, unlike his novels, the majority of his plays never reached the stage.

The primary reasons cited for this are the author's time constraints and the demanding administrative roles (such as editorships, etc.) he held during the Soviet era. According to the unwritten conventions of the theatrical milieu, the production process necessitated close collaboration between the playwright and the director, including textual revisions and a significant commitment of time to the theater.

Constantly engaged in creative pursuits while simultaneously holding positions in state affairs, Ordubadi lacked the time to frequent theater corridors. Due to these objective circumstances, many of his plays, which had the potential to win the acclaim of readers, unfortunately remained without stage production.